

De Bakkerskooi in de jaren dertig

W.H. van Dobben

In mei 1938 betrok ik het kooihuisje van de Bakkerskooi bij Wanneperveen om het aalscholveronderzoek te beginnen. Het was meer een berghok voor gereedschap en het enige meubilair was een kleine tafel en een paar kisten. Het grote voordeel was dat ik 'op mijn werk' kon wonen en dat het gratis logies was. Dat was nooit weg bij een maandloon van f 100,- (wat koopkracht betreft te vergelijken met f 1200,- nu). Het was een eenzame plek, er gingen dagen voorbij dat ik geen mens zag. In de verte passeerden wel zeilende tjalken.

Toch voelde ik mij niet eenzaam aan de rand van die aalscholverstad en de overige talrijke broedvogels: Wielewalen, Matkoppen en een paar Vinken bij het huisje. Er zong ook een Merel met een weemoedig loopje. Ik heb hem nooit te zien gekregen. Hij was misschien nog een relict uit de tijd dat de Merel nog een schuwe bosvogel was, voor hij zich een eeuw geleden ging vestigen in parken en tuinen, wat een ware bevolkingsexplosie ten gevolge had. 's Nachts hoorde ik ook de roep van de Ransuil, een dof hoe-hoe, een geluid dat ik toen nog niet kende. Er broedde een paar in een van de nestkorven voor eenden (de 'nusten' van de kooiker), die waren gevlochten van wilgetenen en niet zoals in Friesland uit roggestro (de 'einekoer'). Er zat ook wel eens een Torenvalk in. Verder broedden in het kooibos een paar Zwarte Kraaien en wat Blauwe Reigers. Deze vormden mijn geregeld gevolg als ik de ronde deed bij de Aalscholwers om gespogen vissen op te rapen. Die liet ik meestal liggen, na ze gedetermineerd, opgemeten en genoteerd te hebben. Veel Aalscholwers legen hun maag bij het vluchten, ze gooien als het ware ballast overboord.

's Nachts hoorde ik wel eens lopen: het bleken Reeën te zijn, die na verlaging van het polderpeil de kraggen waren ingetrokken. Toch bleef het moeilijk begaanbaar terrein, er waren plekken waar je snel over de golvende bodem moest schuifelen, om niet in de prut te zakken. In de oorlog was het ideaal terrein voor onderduikers. Ik had een kristalontvangerje met koptelefoon, waarmee je zonder batterij nieuwsberichten kon ontvangen als band met de buitenwereld.

Nadere informatie over eendekooien

Staatsbosbeheer heeft een informatiefolder over eendekooien uitgegeven waarbij tevens gegevens worden verstrekt wanneer en hoe u de eendekooien bij Waardenburg, de Bongers Kooi ten oosten van Holten en de Kloosterkooi in De Weerribben kan worden bezocht. Van de Kloosterkooi bestaat bovendien een extra informatiefolder. U kunt de folders over eendekooien aanvragen bij Staatsbosbeheer, afdeling Algemene Zaken, Voorlichting en PR, postbus 1300, 3970 BH Driebergen, 03404 - 26 210.

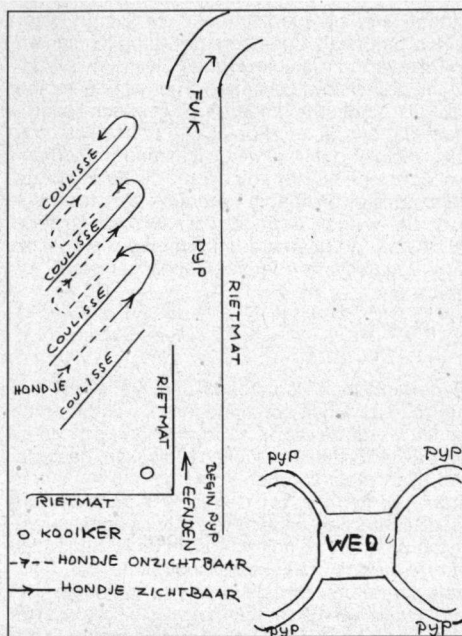
De kooi was aangekocht door Natuurmonumenten, die ook de kooiker Jan Bakker in dienst had genomen. In een kooi moest volledige rust heersen. Die wordt gegarandeerd door het kooirecht, eeuwenoude regels die betreden, jacht en zovoorts in de omtrek van de kooi verbieden. De eenden moesten het als een geheel veilige rustplaats ervaren, een paradoxale toestand. Ze komen in de kooi om te slapen, 's avonds gaan ze weg om voedsel te zoeken. De kooiplas is met rietmatten afgeschermd. Iedere vogelkenner begrijpt meteen, hoe je je in een kooi moet gedragen: achter de matten blijven, hoogstens door een spleetje loeren. Als de kooiker bezig is, heeft

In de jaren dertig was Jan Bakker, kooiker van de Bakkerskooi bij Wanneperveen, in dienst van 'Natuurmonumenten'.
Foto: Jan P. Strijbos.

hij een rokend turfje in de hand om 'de lucht te verslaan'. Ik merkte al gauw dat ik wel zonder kon. Dat kwam omdat ik mij geregeld verschoonde, iets dat destijds bij plattelanders niet zo gebruikelijk was. Het probleem was dat de eenden vrij goed ruiken, iets wat goed van pas komt bij het nachtelijk grondelen.

In de Bakkerskooi werd toen nog commercieel gekooid. Dat moest ook wel, anders verliest de dure kooi gauw zijn waarde. Tot voor de verkoop

moest de kooiker er zijn brood mee verdienen en er is in de vangtijd heel wat afgesjouwd. Zijn vrouw (de vrouwe) vertelde mij dat er dagen waren dat zij twee maal per dag een kruiwagen vol eenden naar de poelier in Meppel moest brengen. Acht kilometer lopen ver.

Een kooiker laat normaliter niemand toe in de kooi, maar met mijn aanwezigheid was hij gauw verzoend. Het scheidde hem ook heel wat werk. Er moet namelijk dagelijks worden gevoerd met maïs en gerst, dat wordt voorzichtig over de mat gegooid bij de ingang van een pijp. Als de eenden daaraan zijn gewend, is het later gemakkelijker vangen. Als Bakker dat zelf deed, was hij een paar uren kwijt met de tocht van huis door het kraggeland of met de punter door de Kerkgracht. Hoe rigoureuus hij alle mensen uit de kooi weerde, bleek mij eenmaal toen zijn dochter, een meisje van achttien jaar dat haar vader met allerlei werk hielp, bij het kooihuisje kwam aanvaren. 'Is mijn vader hier,' zei ze, 'ik heb een boodschap voor hem.' 'Hij is daar achter, bij de talingenpijp,' zei ik. 'Waar is dat, ik ben hier nog nooit geweest!' Reden voor die voorzichtigheid was ongetwijfeld de mensenlucht, die de eenden schuw maakte.

De geregelde gasten in de kooi noemt men stalleenden. Het waren er in Wanneperveen wel een paar duizend. Er was een wettelijke bepaling, volgens welke buiten het vangseizoen, dat 1 juli begon, de stal moest worden opgekooid. Dat was volslagen onuitvoerbaar, niet alleen wegens het aantal maar ook omdat juist die stal onvangbaar is, zoals wij zullen zien. De veldwachters kenden die situatie wel maar keken de andere kant uit. Wel liepen bij sommige kooikers wat halftamme geleewiekte eenden rond. Die speelden dan voor 'stal'.

In de vangperiode zijn het vooral de jongen van

de staleenden die worden gevangen. De moeder neemt hen mee naar de kooi, ze zijn per 1 juli net vluchtig. Om deze reden is het ook zo essentieel dat de kooi in een waterrijke omgeving ligt, waar veel eenden kunnen opgroeien. In het westen van Nederland zijn veel kooien gesloten of helemaal opgedoekt, omdat het bedrijf niet meer rendabel was door ontginningen en droogleggen van moerasland. Als men op honderden meters hoogte over de weilanden vliegt, ziet men nog wel eens de plattegrond van een kooi: een vierkant met op de hoeken de kromme pijpen. Achter in een pijp mag de kooiplas (wed) niet zijn te zien.

Het vangen gaat als volgt in zijn werk: de kooiker gooit een handje graan over de rietmat op zijn vaste plaats, in het begin van de pijp. De staleenden schieten toe, begeleid door de nieuwelingen. Dan wordt er weer wat graan gestrooid wat dieper in de pijp en de eenden zwemmen mee. Nu komt het kooihondje in actie. Hij is afgericht om keer op keer om een coulisse heen te lopen zodat hij alleen zichtbaar is als hij in de richting van de pijp naar binnen loopt. De eenden volgen hem met gestrekte halzen. Het lijkt mij een reactie die het doel heeft om het gevaar in de gaten te houden. 'Waar blijft hij nou?' Als de eenden ver genoeg naar binnen zijn verschijnt opeens de kooiker met zwaaiende armen, alweer zó, dat hij niet vanuit het wed kan worden gezien, maar wel door de eenden in de pijp. Nu treedt er een scheiding op: de geroutineerde kooi-eenden fladderen onder luid geplas terug naar het wed, langs de kooiker. De nieuwelingen raken in paniek en vliegen de pijp in, die in een soort fuik eindigt. Bij de nieuwelingen zijn er enkele die niet in paniek raken en met de staleenden terugzwemmen naar het wed. Die gaan bij de stal horen en vullen de natuurlijke verliezen aan. Het is een van de paradoxen van de kooi: de schuwe worden gevangen, de tamme kan je niet krijgen. Ik zag eens dat het hondje een van schrik half verlamde eend die bij hem op de oever viel, met zijn neus de goede kant uit wipte. Hij speelt het spel dus volledig mee. Een goed kooihondje is dan ook goud waard. Het hondje van Bakker was een krengh, hij beet zelfs zijn eigen baas, maar hij mocht alles. 'Biet mi moar, biet mi moar,' zei de kooiker. Toen dat dier doodging, heb ik ook het africhten van een nieuw hondje meegemaakt. Hij werd om de matten heen geduwd en kreeg dan als beloning een pilletje roggebrood. Dit was een best beestje, dat het ook gauw leerde. Achter in de pijp lopen de eenden vast, ze kunnen dan worden gegrepen. De kooiker pakt ze één voor één bij de kop en slingert ze even rond, tot de nek breekt. Ze fladderen nog wat na en daarom haakt de kooiker met een snelle beweging de vleugels bovenlangs in elkaar. Het gaat allemaal zo vlug dat het haast niet is te volgen. In augustus is het erg stil in de kooi. De eenden ruien, ze hebben zelfs een dubbele eui. De woerden krijgen eerst het zogenaamde eclipskleed, een soort camouflagepak, dat in september plaatsmaakt voor het prachtkleed met de mooie groene kop. In de ruitijd is het dus erg rustig in de kooi. Reparaties (het 'kooimaken') gebeuren

in juni, als de eenden met jongen in de omtrek zwerven. De woerden hokken in die tijd samen in een soort herensociëteit en laten de zorg voor de kuikens helemaal aan de moeder over. In het late najaar bij koude-inval komen trekkende eenden uit het noordoosten van Europa (de 'wilde vogel' van de kooiker). Die sluiten zich 's morgens graag aan bij de staleenden als die de kooi weer opzoeken en zijn goed te vangen. Zo loopt het seizoen ten einde.

Van andere soorten worden wel wat Wintertalingen en Slobeenden gevangen. Slobeenden eten geen graan, ze moeten 'op de hond' worden ge-

vangen. Het zijn planktoneters, ze filteren water in hun bek zoals Lepelaars dat doen. Smienten en Pijlstaarten (het 'blauwgoed') worden in Waneperveen weinig gevangen. Hier zijn de kooien van de Waddeneilanden op gespecialiseerd, maar dat bedrijf ken ik niet van nabij. Rest nog te vermelden dat in kooien van Natuurmonumenten en ook enkele particuliere, bijvoorbeeld de Buismankooi bij Piaam, vanouds een talingenkooi, de eenden geringd weer worden losgelaten. Alleen de bastaarden gaan naar de poelier, want vogelbeschermers zijn echte racisten!

■ Professor dr. W.H. van Dobben, Dorskampweg 4, 6704 PB Wageningen.

Voedselparasiterende Roodpootvalk

Op 30 april 1995 zagen Jaap, Pieja en Sabrina van 't Hof in de jonge boompjes langs de Kievitweg in Flevoland niet alleen enkele Torenvalken, maar ook een gemakkelijk te benaderen vrouwtjes-Roodpootvalk (*Falco vespertinus*). Zij waren er getuige van, hoe het dier aan zijn prooi, vermoedelijk een Veldmuis (*Microtus arvalis*) waarmee ze op de foto staat, was gekomen. Deze werd namelijk na het nodige gekrakeel afgepakt van een Torenvalk. Dit gebeurde allemaal aan de grond.

Een soortgelijk voedselparasiterend gedrag van Roodpootvalken werd ook al eens vastgesteld op 31 mei 1992 aan de Tureluurweg, waar zich toen enkele dagen lang enkele Roodpootvalken ophielden. Ook toen moesten Torenvalken het ontgelden.

De Roodpootvalk werd in ons land pas op 20 mei 1901 voor het eerst vastgesteld. In die tijd werd de soort officieel nog 'Avondvalk' genoemd. Eykman et al (1936-1949) vermelden vier vondsten en vijf waarnemingen. Na 1950 wordt de soort iets minder zeldzaam: Kist et al (1970) vermelden vier vondsten en 66 waarnemingen, waaronder 28 in het jaar 1968. Sovon 1987 vermeldt over de periode 1978-1983 minstens honderd exemplaren van deze soort 'per seizoen', hoewel 'zich in Nederland (in deze periode) geen 'invasie' (heeft) voorgedaan'. Van der Burg et al (1988) vermelden: '...liepen de Lage Landen vanaf 12 mei (1988) vol met deze prachtige valkjes (135)' en Van Dongen et al (1992): 'Een lawine van Roodpootvalken... overspoelde in de loop van mei (1992) Nederland (450+)'. Ondanks deze ogenschijnlijke rijkdom blijft een toevallige ontmoeting met een Roodpootvalk in

Nederland toch nog steeds een 'treffer'. Wel is het zo, dat men in sommige jaren, wanneer men op tijd wordt gewaarschuwd, de soort op een tijdelijke verblijfplaats ruimschoots kan bestuderen. Een mooi voorbeeld van zo'n gelegenheid toont een foto van Van den Berg in Van der Burg et al 1988. Het aspect van het voedselparasitisme is echter, bij mijn weten, in de Nederlandse literatuur nooit bekeken en ook in de internationale literatuur zijn de breedste passages die van Glutz von Blotzheim et al (1971: bladzijde 784) en Hogg (1977). Het zal een aangename bezigheid zijn dit aspect van het gedrag in het veld nader te bestuderen. Hogg (1977) vermeldt parasitisme op Kleine Torenvalken (*Falco naumanni*), maar zou het de Roodpootvalk ook lukken prooi te ontfutselen aan de snelle en wendbare Boomvalk?

■ Klaas J. Eigenhuis, Seringenstraat 6, 1431 BJ Aalsmeer.

LITTERATUUR:

Burg, E. van der, R.M. van Dongen, G. Driessens & P.W.W. de Rouw (1988): Recente meldingen: april, mei en juni 1988. Dutch Birding 10: 150-160.
Dongen, R.M. van, H. Gebuis & P.W.W. de Rouw (1992): Recente meldingen: mei en juni 1992. Dutch Birding 14: 152-157.
Eykman, C., P.A. Hens & F.C. van Heurn (1936-1949): De Nederlandsche Vogels. I-III. Wageningen.
Hogg, R.H. (1977): Food piracy by Red-footed Falcons. British Birds 70: 220.
Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel (1971): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Frankfurt am Main.
Kist, J., M.J. Tekke & K.H. Voous (1970): Avifauna van Nederland. Leiden.
Sovon (1987): Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.

Roodpootvalk, wijffe, Paradijsvogelweg, Flevoland, 30 april 1995. Foto: J. van 't Hof.